
چکیده مقالات همایش اقتصاد ایران

تهیه کننده:

دبیرخانه اولین همایش ملی اقتصاد ایران

پاییز ۱۴۰۲

عنوان: چکیده مقالات همایش اقتصاد ایران
ناشر: پژوهشکده امور اقتصادی
تهیه‌کننده: دبیرخانه اولین همایش ملی اقتصاد ایران
صفحه‌آرایی: فائزه کریمیان
تاریخ نشر: آذرماه ۱۴۰۲

حقوق معنوی این اثر متعلق به پژوهشکده امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی بوده و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.
مطالب این کتاب نظر رسمی وزارت امور اقتصادی و دارایی و پژوهشکده امور اقتصادی نیست.

آدرس: تهران، خیابان خالد اسلامبولی، کوچه سوم، پلاک ۹، کد پستی: ۱۵۱۳۶۴۶۶۱۱
تلفن: ۴۴۷۲۸۸۷۲ - ۰۲۱ فاکس: ۸۸۱۰۰۳۶۳ - ۰۲۱
وبسایت: www.earc.ac.ir پست الکترونیکی: info@earc.ac.ir

فهرست

مقدمه	۵
آسیب‌شناسی ساختار حکمرانی آب بر تأمین امنیت آب و غذا	۶
آینده‌نگاری و تبیین سناریوهای پیش‌روی صندوق‌های بازنشستگی	۷
ابتکار ایران در نسبت با روسیه و آسیای میانه؛	۸
ارائه مدلی برای توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استانی	۹
ارزیابی اثربخشی سیاست ریپو در یک مدل DSGE	۱۰
الزامات هوش مصنوعی در تصمیم‌گیری‌های دولت و بودجه‌ریزی	۱۱
الگوی تأمین بلندمدت مسکن با استفاده از ظرفیت اوراق مالی اسلامی	۱۲
بررسی رویکردهای مطالعات رفتاری در جهت بهبود سیاست‌گذاری مالیاتی	۱۳
بررسی ظرفیت سقف‌های اعتباری در ابزارهای سیاست‌گذاری پولی	۱۴
بررسی معافیت‌های مالیاتی در قوانین و مقررات و ارائه پیشنهادها	۱۵
بررسی نقش سیاست‌های پولی در تحقق اهداف رشد غیر تورمی در ایران	۱۶
برنامه‌ریزی توسعه در ایران: از آرمان تا واقعیت	۱۷
پایدارسازی نظام حمایتی با کمک تأمین مالی وجوهات و منابع مردمی	۱۸
تأثیر نرخ ارز بر شاخص قیمت مصرف‌کننده و اهمیت کاهش گذر نرخ ارز در جهت مهار تورم	۱۹
تبیین منطق جغرافیایی - اقتصادی نقش‌یابی کشورها در تغییر نظم جهانی	۲۰
تحلیلی بر ارزیابی کیفیت دارایی و نقش آن در بهبود ترازنامه بانک‌ها	۲۱
تطور سیاست‌گذاری در برنامه‌های ۵ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران	۲۲
جایگاه تنظیم‌گری در صنعت نفت و گاز ایران	۲۳
حکمرانی خوب و منتقدان آن	۲۴
حکمرانی داده در کشور از ایده تا اجرا	۲۵
سناریوهای جانمایی ایران در سیاست خارجی چین	۲۶
سیاست ارزی در متعادل‌سازی انحراف نرخ ارز در ایران	۲۷
شبه سرمایه‌داری رانتیر	۲۸

- ۲۹.....۳.....شفافیت اقتصادی در سایه تحولات قانونی جدید نظام مالیاتی: به سوی سازمان‌های مالیاتی نسل ۳.....
- ۳۰.....عارضه‌یابی تنظیم‌گری نظام اقتصادی حاکم بر صنعت فرآورده‌های نفتی.....
- ۳۱.....عوامل ایجاد تورم و راهکارهای مهار آن در اقتصاد ایران.....
- ۳۲.....مالیات بر درآمد منفی.....
- ۳۳.....مروری بر روش‌های تشخیص ناهنجاری گرافیکی در داده‌های مالی.....
- ۳۴.....مطالعه تطبیقی اقدامات سیاستی کشورها به منظور مقابله با افزایش جهانی قیمت مواد غذایی و انرژی: درس‌هایی برای اقتصاد ایران.....
- ۳۵.....بررسی اثرات ناترازی‌های اقتصاد ایران بر تورم.....
- ۳۶.....واکاوی نظریه‌های تورم در اقتصاد ایران.....

پژوهشکده امور اقتصادی به منظور برگزاری هر چه بهتر «همایش اقتصاد ایران، اصلاح ساختارها، رفع ناترازی‌ها و نقش آفرینی نوین در عرصه بین‌الملل» و استفاده از نظرات اساتید، کارشناسان و متخصصان حوزه اقتصادی در هفت حوزه زیر اقدام به انتشار فراخوان برای دریافت مقالات علمی نمود.

* اصلاح ساختار نظام سیاست‌گذاری اقتصادی

* اصلاح ساختار حکمرانی بر مبنای داده

* اصلاح ساختارها و رفع ناترازی‌ها در نظام مالی (بانک و ارز)

* اصلاح ساختارها و رفع ناترازی‌ها در نظام مالیاتی - رفاهی

* اصلاح ساختارها و رفع ناترازی‌ها در نظام بودجه‌ریزی

* اصلاح حکمرانی و رفع ناترازی‌ها در حوزه انرژی

* جانمایی جدید اقتصاد ایران در عرصه بین‌الملل

در نهایت و پس از پایان زمان فراخوان تعداد ۹۲ مقاله دریافت گردید. در مرحله نخست مقالات دریافتی در کمیته داوری سه نفره با محورهای مطروحه در همایش مطابقت داده شد و تعداد ۶۸ مقاله مورد تأیید اولیه قرار گرفت.

در مرحله دوم ۶۸ مقاله تأیید شده موضوعی جهت داوری محتوایی برای داوران ارسال گردید. هر مقاله برای دو داور ارسال شد و در مواردی که امکان تصمیم‌گیری نبود، برای داور سوم ارسال شد. در نهایت تعداد ۳۱ مقاله مورد تأیید نهایی قرار گرفت، که چکیده این مقالات در این مجلد ارائه گردیده است. متن کامل کلیه مقالات تأیید شده در قالب کتاب مقالات همایش تهیه و به عنوان یکی از مستندات همایش در اختیار عموم قرار گرفته است.

چکیده

کم‌آبی در آینده الزاماً به دلیل کمبود آب نخواهد بود؛ بلکه بخش اعظم آن به دلیل ضعف در قوانین، سیاست‌گذاری‌های نامطلوب و استفاده بدون برنامه‌ریزی از منابع آب است. با توجه به رشد جمعیت، تغییرات آب‌وهوایی، افزایش رقابت برای آب و توجه به مسائل محیط‌زیستی، آب برای تولید مواد غذایی، به‌عنوان یک موضوع اصلی محسوب می‌شود. در این راستا مقابله با چالش‌های فعلی و آتی مستلزم سیاست‌های عمومی قوی، هدف‌گذاری اهداف قابل‌اندازه‌گیری در برنامه‌های زمانی از پیش تعیین شده در مقیاس مناسب، باتکیه بر تخصیص واضح وظایف در بین مقامات مسئول و مشروط به نظارت و ارزیابی منظم است. در این زمینه حکمرانی آب به طراحی و اجرای چنین سیاست‌هایی، در قالب یک مسئولیت مشترک در سطوح دولتی، جامعه مدنی، کسب‌وکار و طیف وسیع‌تری از ذی‌نفعان که نقش مهمی در کنار سیاست‌گذاران برای بهره‌برداری از مسائل اقتصادی، اجتماعی و مزایای زیست‌محیطی حکمرانی خوب آب کمک می‌نماید. بنابراین جهت تضمین تولید مواد غذایی پایدار تحت وضعیت کمبود آبی روبه‌رشد، لازم است تا همراه با توانمندسازی جوامع بومی و احیای دانش آنها در زمینه‌های مرتبط با حفاظت و بهره‌برداری بهینه از منابع آبی، حکمرانی خوب آب نیز مورد توجه قرار گیرد. لذا در این مطالعه با بهره‌گیری از روش تحلیلی و با مروری بر تجربیات و ادبیات موضوع، ضمن پرداختن به ابعاد مختلف حکمرانی آب، به آسیب‌شناسی و ارائه راهکارهای کاهش شکاف‌های حکمرانی آب در حوزه‌های مختلف، پرداخته شده است. نتایج مطالعه نشان می‌دهد حکمرانی خوب نه تنها در رابطه با در دسترس بودن آب کافی با قیمت مقرون‌به‌صرفه برای یک زندگی سالم، است بلکه به حفظ سیستم‌های اکولوژیکی تأمین آب جهت پایداری در امنیت غذایی نیز می‌پردازد. براین اساس، حکمرانی خوب باید با نابرابری‌های مداوم، افزایش شکاف توسعه و رقابت برای منابع کمیاب، مقابله نماید که در این زمینه سیاست‌های عمومی خوب، رویکردهای نهادی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های روستایی می‌تواند راهگشا باشد. علاوه بر آن جهت ارتقا بهره‌وری در استفاده از آب، می‌بایست سیاست‌های قیمت‌گذاری، اصلاح شده و از سوی دیگر به تنظیم مجازات‌ها و جریمه‌هایی برای استفاده بیش از حد از منابع آب و هدررفت آن پرداخته شود.

واژگان کلیدی: تغییر اقلیم، امنیت آب، امنیت غذایی، حکمرانی آب و جامعه مدنی

۱. هیات علمی دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: s.abedi@atu.ac.ir

حجت‌الله میرزایی^۱
طاها ربانی^۲

آینده‌نگاری و تبیین سناریوهای پیش‌روی صندوق‌های بازنشستگی (صندوق‌های وابسته به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی)

چکیده

نظام رفاهی و آینده‌بازنشستگی از جمله موضوعاتی است که به دلیل ارتباط آن با جمعیت روبه‌افزایش بازنشستگان و سالمندان و تأثیرپذیری از تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی - قانونی، فناورانه و زیست‌محیطی، تبدیل به مسئله‌ای پیچیده شده است. در مقاله حاضر، پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های اثرگذار بر آینده صندوق‌های بازنشستگی و ترسیم آینده‌های ممکن و مطلوب این صندوق‌ها مورد واکاوی قرار گرفته است. در مطالعه کنونی به‌منظور انتخاب روش‌ها، از آینده‌نگاری یکپارچه (انتگرال) استفاده شده و ترکیبی از روش‌های مصاحبه، دلفی، تحلیل اثرات متقاطع و ریخت‌شناسی به کار گرفته شده است. گروه خبرگان برای انجام مصاحبه و دلفی، ۳۰ نفره بوده و با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند «قضوتی» و «گلوله برفی» انتخاب شده است. در گام اول، ۷۰ پیشران مؤثر بر آینده صندوق‌های بازنشستگی شناسایی و پس از پالایش اولیه، فهرست پیشران‌ها بومی‌سازی شده و با حذف پیشران‌های مشابه و دارای ارتباط کم با محیط آینده ایران، فهرست ۴۷ پیشران نهایی (فناوری ۱۱، اجتماعی ۸، زیست‌محیطی ۴، اقتصادی ۱۵، سیاسی - نهادی ۹ پیشران) به منظور تحلیل اثرات متقاطع و سنجش اهمیت و عدم قطعیت انتخاب شدند. بر اساس نتایج این پژوهش، آینده صندوق‌های بازنشستگی تابعه وزارت تعاون، کار و رفاه، تحت تأثیر چهار عدم قطعیت بحرانی یعنی: تأثیر نسل‌های قدیمی در حکمرانی، روند خصوصی شدن مشاغل دولتی، ماهیت سیاسی دولت و تحریم‌ها قرار دارد و پس از منطبق‌دهی به سناریوها و حذف سناریوهای ناسازگار و مشابه، سناریوهای شش‌گانه تحت عنوان: بازسازی پس از جنگ اقتصادی، تعامل و سازندگی، لبه پرتگاه، نرمش قهرمانانه، پیروزی نزدیک و سازش و گذار، برای آینده صندوق‌های بازنشستگی وجود خواهد داشت. تبیین وضعیت چالش‌ها و فرصت‌ها در سناریوهای شش‌گانه حاکی از این است که چالش‌های: سالخوردگی جمعیت و افزایش تدریجی فشار مستمری و هزینه‌های درمانی و از کارافتادگی، افزایش مهاجرت‌های اقلیمی و تأثیر مستقیم آن بر کاهش ورودی صندوق روستائیان و عشایر و تأثیر غیرمستقیم خشکسالی بر مهاجرت به شهرها و افزایش مشاغل غیررسمی، در حداقل چهار سناریو در آینده روند افزایشی و منفی خواهند داشت.

واژگان کلیدی: نظام رفاهی، بازنشستگی، صندوق بازنشستگی، آینده‌نگاری پیشران‌ها، سناریوها

۱. عضو هیات علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسئول)

۲. عضو هیات علمی گروه برنامه‌ریزی شهری دانشگاه یزد

مینو خان‌زاده^۱
مهدی رزم آهنگ^۲

ابتکار ایران در نسبت با روسیه و آسیای میانه؛ تبدیل شدن ایران به کشنگر فعال در حوزه غلات و صنعت در منطقه

چکیده

بعد از اعمال تحریم‌ها علیه ایران، مشکل تبدیل ارزهای دریافتی از بابت فروش نفت به ارزهای جهان‌روای موردنیاز جهت واردات اقلام اساسی از قبیل مواد خوراکی به وجود آمد. همچنین بعد از جنگ روسیه و اوکراین، بحران غذایی برای کشورهایی که بیشترین واردات را از این کشورها داشتند، ایجاد شد و روسیه نیز به‌موجب تحریم‌های اعمالی به چالش‌های اساسی در زمینه واردات کالاهای صنعتی (خصوصاً ماشین‌آلات و تجهیزات) برخورد؛ این رویداد، کشور روسیه را نیازمند واردات کالاهای صنعتی کرده است. از طرف دیگر، ایران دارای زنجیره تولید انواع کالاهای صنعتی خصوصاً ماشین‌آلات و تجهیزات است؛ همچنین ایران به دلیل داشتن موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد (نزدیک بودن به تولیدکنندگان بزرگ غلات و مصرف‌کنندگان مهم غلات) می‌تواند در رفع بحران غذایی این کشورها مؤثر باشد و هم‌زمان با چندین کشور در هم‌تنیدگی اقتصادی ایجاد نماید. صاحب‌نظران معتقدند که این جنگ سال‌ها به طول خواهد انجامید؛ بنابراین ایران می‌تواند با طراحی کلان معامله جدیدی، چالش‌های به وجود آمده ناشی از تحریم‌ها را برطرف نماید. از این‌رو در این پژوهش به روش کتابخانه‌ای به طراحی این کلان معامله پرداخته شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که ایران می‌تواند به خلق مزیت نسبی در داخل و ایجاد اکمال تجاری با صادرات کالاهای صنعتی و خدمات فنی-مهندسی در مقابل واردات مواد خوراکی در نسبت با کشورهای روسیه و آسیای میانه بپردازد. در این کلان معامله، ایران می‌تواند به هاب غلات تبدیل شده و در کریدورهای مهم جهانی به خلق ارزش افزوده بپردازد.

واژگان کلیدی: تحولات ژئوپلتیک جهانی، تحریم ایران، جانمایی جدید، کلان معامله جدید

۱. دانشجوی دکتری اقتصاد بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی و کارشناس مرکز پژوهش‌های مجلس (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: m_khanzadeh@sbu.ac.ir

۲. دکتری علوم اقتصادی از دانشگاه تهران و مدیر گروه اقتصاد بین‌الملل مرکز پژوهش‌های مجلس
پست الکترونیک: mrzamazhang@ut.ac.ir

چکیده

ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای و بخشی یکی از اهداف اصلی برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی بوده و توزیع و تخصیص متعادل اعتبارات به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای نیل به این اهداف است. بودجه یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین ابزارهایی است که می‌تواند برای تعیین سیاست‌ها و اولویت‌ها، برنامه‌ریزی، اصلاح و تعدیل فعالیت‌ها و کنترل استفاده شود؛ بنابراین شناخت صحیح این ابزار و به‌کارگیری اصولی و مناسب آن و جهت‌دهی آن در قالب برنامه‌های توسعه‌ای از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. قانون‌گذار از برنامه سوم توسعه به بعد، به دنبال توجه به ظرفیت‌های استانی و رفع عدم تعادل‌های منطقه‌ای از طرق مختلف اعم از طراحی نظام درآمد - هزینه، استانی نمودن اعتبارات، تأسیس نهادهای تصمیم‌گیر استانی بوده است؛ اما جمع‌بندی گزارش عملکرد برنامه‌های استانی و منطقه‌ای، نشان‌دهنده وجود شکاف در توزیع عادلانه امکانات بین مناطق و استان‌ها می‌باشد. این عدم تعادل‌ها ضرورت تجدیدنظر در روش‌های متداول توزیع اعتبارات که عمدتاً بر اساس برداشت‌های غیرکارشناسی و اعمال نظرات خاص (عمدتاً سیاسی) بوده را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. هدف از انجام این پژوهش، بررسی ظرفیت‌های قانونی توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای، مروری بر مدل‌های متداول و ارائه مدلی بهینه و شاخص محور است که در آن توزیع اعتبارات دارای بیشترین کارایی باشد؛ به‌گونه‌ای که شاخص‌های توسعه‌ای مناطق پس از اجرای آن به سطح استاندارد تدوین شده، نزدیک گردد. واژگان کلیدی: بودجه عمرانی دولت، مدل توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای، توزیع بهینه

۱. دانشجوی دکتری مدیریت صنعتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران
(نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: Haraghy@Yahoo.com

۲. دانشجو دکتری اقتصاد، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

پست الکترونیک: ۱۳۹۲@gmail.com@Darvishi

۳. کارشناس ارشد مدیریت بازرگانی، دانشگاه لرستان، لرستان، ایران

پست الکترونیک: Maryamharaghi@yahoo.com

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی اثربخشی ابزار غیرمستقیم سیاست پولی مانند عملیات بازار باز (توافق باز خرید اوراق) بر ثبات مالی و اقتصادی ایران است. برای این منظور، یک الگوی تعادل عمومی پویای تصادفی با لحاظ واقعیت‌های اقتصاد ایران طراحی شده است. پس از تعیین مقادیر ورودی الگو و برآورد پارامترها، با استفاده از داده‌های سری زمانی فصلی اقتصاد ایران طی دوره ۱۳۷۰-۱۴۰۰ به روش تخمین بیزین، نتایج حاصل از شبیه‌سازی متغیرهای مدل بیانگر اعتبار مدل در توصیف نوسانات اقتصاد ایران بوده است. بررسی پویایی‌های الگو بیانگر آن است که سیاست پولی انبساطی از طریق عملیات بازار باز هر چند بر متغیرهای بخش حقیقی و مالی اقتصادی اعم از سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال، تأثیر مثبت می‌گذارد اما زمینه‌ساز افزایش در میزان تورم می‌شود. همچنین این ابزار سیاست پولی را می‌توان به منظور جلوگیری از نوسانات بزرگ در نرخ سیاست (بهره) که می‌تواند تأثیر نامطلوب بر انتظارات خصوصی داشته باشد، استفاده کرد. واژگان کلیدی: توافق باز خرید اوراق، ثبات اقتصادی، ثبات مالی، تعادل عمومی پویای تصادفی (DSGE)

چکیده

هوش مصنوعی به ابزاری مهم برای دولت‌ها در سراسر جهان تبدیل شده است؛ با این حال، مشخص نیست تا چه حد می‌تواند تصمیم‌گیری‌ها را بهبود بخشد ولی به طور خاص، تخصیص بودجه یکی از زمینه‌هایی است که هوش مصنوعی ممکن است بیشترین پتانسیل را در آن داشته باشد. بودجه‌ریزی هوشمند، الگویی جدید در سیستم بودجه‌ریزی دولت‌ها است؛ در این شیوه دولت‌ها قادرند ضمن رعایت شاخص‌های عدم تمرکز، وحدت و یکپارچگی در اهداف را حفظ نموده و بر خردترین اجزای خود نظارت کنند. این توانایی‌ای است که تا کنون در هیچ‌کدام از شیوه‌های بودجه‌ریزی ارائه نشده است. ویژگی منحصر به فرد در این سیستم آن است که تمام اهداف کلان، میانی و خرد بدنه دولت (اعم از دولت مرکزی و دولت‌های محلی) کمی می‌شوند و دولت در ابتدای یک سال مالی، تنها میزان انتظار خود را از رشد و یا کاهش در اهداف کلان، مشخص می‌کند. بر این اساس، سطح انتظار از اهداف میانی و خرد بدنه دولت، به صورت هوشمند محاسبه می‌گردد و برای دستیابی به آنها میزان بودجه و اعتباراتی که در هر برنامه باید هزینه گردد نیز به صورت هوشمند محاسبه می‌شود. کارایی و اثربخشی، دو محور مهم در این الگو به شمار می‌آیند که در خودکنترلی مستتر هستند؛ لذا در این مطالعه به الزامات هوش مصنوعی در تصمیم‌گیری‌های دولت و بودجه‌ریزی به صورت مروری و به استناد مطالعات انجام شده پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی: بودجه، دولت، بودجه‌ریزی هوشمند، هوش مصنوعی

۱. محقق دوره پسادکتری دانشگاه الزهراء، پژوهشگر گروه مالیه عمومی پژوهشکده امور اقتصادی

(نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: maryamheidarian.1368@yahoo.com

چکیده

تأمین مسکن یکی از مشکلات پیش‌روی قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت است. هرچند در این قانون تمهیداتی همچون واگذاری زمین و ارائه تسهیلات بانکی مطرح شده، ولی طرح عملیاتی برای تأمین مسکن در نظر گرفته نشده است. در این مقاله با استفاده از روش تحلیلی - توصیفی، به بررسی ظرفیت اوراق مالی اسلامی برای تأمین بلندمدت مسکن پرداخته شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد «اوراق اجاره ساخت منتهی به اجاره به شرط تملیک»، روشی مناسب برای تأمین مالی بلندمدت مسکن است. در این رویکرد، ترکیبی از مشارکت دولت و خانواده‌ها برای تأمین بلندمدت مسکن استفاده می‌شود؛ در این چارچوب، دولت، زمین رایگان و یارانه و خانواده‌ها (بهره‌برداران) و سرمایه‌گذاران، منابع مالی برای ساخت را به صورت تدریجی در قالب قرارداد سفارش ساخت (استصناع) مسکن فراهم می‌کنند. صکوک سفارش ساخت مسکن به متقاضیان فروخته می‌شود؛ هنگامی که خانه ساخته شد، بهره‌بردار به میزان صکوک در اختیار، مالک منزل محسوب شده و در قالب عقد اجاره به میزان باقیمانده مستأجر بوده و اجاره پرداخت می‌کند؛ مالکیت فرد بر منزل با خرید باقیمانده اوراق مورد نیاز برای تملک کامل مسکن، تکمیل می‌شود. دولت و نهادهای خیریه می‌توانند بخشی از صکوک را خریداری و به متقاضیان مسکن واگذار کنند؛ آنها می‌توانند یارانه اجاره‌بها را نیز به اقشار هدف در این طرح، پرداخت کنند. واژگان کلیدی: صکوک سفارش ساخت، استصناع، اجاره، مسکن، ابزارهای مالی اسلامی

۱. دانشیار گروه اقتصاد موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تاکلی@iki.ac.ir

چکیده

در عصر حاضر، سیاست‌گذاری مالیاتی به‌عنوان یکی از اصولی‌ترین ابزارها برای تأمین منابع مالی دولت‌ها و تحقق اهداف اقتصادی و اجتماعی، موردتوجه قرار گرفته است. برای دستیابی به سیاست‌های مالیاتی مؤثر و کارآمد، مطالعات رفتاری به‌عنوان یک رویکرد نوین در زمینه تحلیل رفتارهای مالیاتی و عوامل تأثیرگذار بر تصمیم‌گیری مالیاتی، به‌خصوص در میان افراد و شرکت‌ها، موردتوجه است. این مقاله با هدف معرفی و بررسی رویکردهای مطالعات رفتاری در زمینه سیاست‌گذاری مالیاتی، ارائه شده است. در این زمینه، الزامات مطالعات رفتاری در جهت تمکین مالیاتی، دلالت‌های مطالعات رفتاری در تمکین مالیاتی و پیامدهای عملی و توصیه‌های خط‌مشی‌گذاری اقتصاد رفتاری در جهت افزایش درآمدهای مالیاتی، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. نتایج مطالعه حاکی از اهمیت ویژه مطالعات رفتاری در جهت افزایش درآمدهای مالیاتی در کشور است. واژگان کلیدی: تمکین مالیاتی، اقتصاد رفتاری، روان‌شناسی، فرار مالیاتی، مداخلات اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری فلسفه اقتصاد اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
پست الکترونیک: beigi.1992@Gmail.com

چکیده

هدف از سیاست‌گذاری پولی، کنترل حجم پول بر اساس اهداف تعیین شده توسط حکمران پولی کشور است. در کنار ابزارهای غیرمستقیم پولی که به طور معمول در سیاست پولی کشورها استفاده می‌شود، برخی کشورها به صورت موقت یا در مدتی طولانی از کنترل‌ها و ابزارهای مستقیم پولی استفاده و تجارب موفق یا شکست خورده‌ای در این رابطه دارند. سیاست «سقف‌گذاری اعتباری»، یکی از انواع کنترل‌های مستقیم پولی تجربه شده در جهان است. این مقاله با بررسی این تجارب، سعی در استفاده از آنها در بررسی برخی الگوهای پیاده شده در حکمرانی پولی کشور منطبق با کنترل مستقیم اعتبار دارد. در سالیان گذشته، حداقل می‌توان به سه برهه کنترل مقداری به‌عنوان سیاست پولی اشاره نمود که به طور خلاصه، کنترل‌های مقداری و کیفی در دهه ۶۰، سقف‌های اعتباری نرخ بهره از سال ۱۳۶۳ و کنترل‌های اخیر (از سال ۱۴۰۰) بر نرخ رشد ترازنامه بانک‌ها می‌باشد. تجربه کنترل‌های کیفی دهه ۶۰ و تجربه اخیر در کنترل رشد ترازنامه، به همراه اقتدار در حکمرانی پولی می‌تواند کنترل‌های مستقیم کیفی مؤثری بر میزان اعتبار آفرینی سیستم بانکی داشته باشد و در نتیجه ثبات اقتصادی را همراه آورد.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری پولی، سقف‌های اعتباری، سهمیه‌بندی اعتبار، کنترل‌های مقداری اعتباری، نرخ بهره

۱. استادیار دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: m_mokhtarband@sbu.ac.ir

۲. دانش پژوه دکتری اقتصاد مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره)

مسعود حراقی^۱علی درویشی^۲مریم حراقی^۳مریم صیادی^۴

بررسی معافیت‌های مالیاتی در قوانین و مقررات و ارائه پیشنهادها

چکیده

به‌طور کلی معماری نظام مالیاتی باید به‌گونه‌ای باشد که منجر به افزایش درآمد دولت و کاهش استقراض برای تأمین مخارج گردد و از سوی دیگر کارگزاران اقتصادی را برای فعالیت، بی‌انگیزه نکند. معافیت مالیاتی به معنای خروج قانونی برخی از منابع درآمدی و سرمایه‌ای، از شمول پرداخت موقت و غیردائمی مالیات است که عمدتاً به‌عنوان روشی در جهت اعمال سیاست‌های حمایتی دولت اعمال می‌گردد. دولت‌ها با استفاده از معافیت مالیاتی سعی می‌کنند نقدینگی جامعه را به سمت طرح‌های پر ریسک، عام‌المنفعه و یا کم‌بازده جهت‌دهی کنند. کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی که یکی از راهبردهای ایجاد توسعه و رشد اقتصادی پایدار محسوب می‌شود، مستلزم انجام برخی اصلاحات در ساختار ناکارآمد نظام مالیاتی است. مؤثرترین استراتژی جهت ترقی پایدار سرمایه‌گذاری، فراهم‌آوردن چارچوب قانونی و مقرراتی شفاف و باثبات نظام مالیاتی است که در آن معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی، مشخص و کارآمد باشد. سه ویژگی معافیت‌های مالیاتی کارآمد عبارتند از: هدفمند بودن، مشروط بودن و غیردائمی بودن. حجم بالا و موارد متعدد معافیت‌های مالیاتی در اقتصاد کشور سبب به‌وجودآمدن برخی از چالش‌ها در اقتصاد شده که از جمله می‌توان به کاهش درآمدهای مالیاتی دولت، افزایش زمینه اجتناب و فرار از مالیات، پراکندگی معافیت‌های مالیاتی در قوانین مختلف و افزایش درخواست مکرر در خصوص استفاده و یا تمدید معافیت‌های مالیاتی اشاره کرد. در این پژوهش، ضمن بررسی مفاهیم مرتبط با معافیت‌های مالیاتی، معافیت‌های مالیاتی مصوب در قوانین و مقررات مربوطه، شناسایی و پیشنهادهایی برای ساماندهی آن ارائه شده است. واژگان کلیدی: معافیت‌های مالیاتی، کارآمدی، قانون مالیات‌های مستقیم، قانون مالیات بر ارزش افزوده

۱. دانشجو دکتری مدیریت صنعتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: Haraghy@yahoo.com

۲. دانشجو دکتری اقتصاد، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

پست الکترونیک: Darvishi1392@gmail.com

۳. کارشناس ارشد اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بوشهر، بوشهر، ایران

پست الکترونیک: Sayadi_m48@yahoo.com

۴. کارشناس ارشد مدیریت بازرگانی، دانشگاه لرستان، لرستان، ایران

پست الکترونیک: yamharaghi@yahoo.com

چکیده

یکی از چالش‌های چند دهه اخیر اقتصاد ایران، نرخ‌های تورم بالا و پایین بودن رشد اقتصادی است. نتایج بررسی نشان می‌دهد که عوامل متعددی می‌تواند موجب این اتفاق باشد؛ بالین حال در خصوص اثر حجم پول بر این متغیرهای اقتصاد کلان، در ایران اتفاق نظر نسبی وجود دارد. از این رو در پژوهش حاضر، به منظور بررسی رابطه میان متغیرهای رشد پول، رشد اقتصادی و نرخ تورم از آزمون علیت کوانتایل و داده‌های فصلی مربوط به اقتصاد ایران در بازه زمانی ۱۳۸۳:۱-۱۴۰۱:۲ استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که در مجموع کوانتایل‌ها، رابطه علیت دوطرفه میان رشد اقتصادی و تورم وجود دارد. در خصوص رابطه علیت میان نقدینگی و رشد اقتصادی نیز نتایج نشان می‌دهد که در مجموع کوانتایل‌ها، یک رابطه علیت یک طرفه میان این دو متغیر وجود دارد؛ به این صورت که این رابطه از نقدینگی به رشد اقتصادی است. همچنین اثر رشد نقدینگی بر رشد اقتصادی در اغلب کوانتایل‌ها به صورت منفی می‌باشد؛ به این مفهوم که افزایش رشد نقدینگی باعث کاهش رشد اقتصادی می‌شود. به بیان دیگر، شواهد نشان می‌دهد در اقتصاد ایران نگرانی از افزایش نرخ تورم در شرایط ایجاد رشد اقتصادی، مشکل قابل توجهی محسوب نمی‌شود. در خصوص بررسی رابطه علیت میان نقدینگی و تورم نیز نتایج نشان می‌دهد که در مجموع کوانتایل‌ها، یک رابطه یک طرفه از حجم نقدینگی به تورم برقرار است. در خصوص جهت علیت نیز نتایج نشان می‌دهد که اثر نقدینگی بر تورم به صورت نامتقارن و غیرخطی است. نتایج در خصوص اثر تورم بر رشد نقدینگی نیز به صورت کلی مثبت می‌باشد. این موضوع تأییدکننده افزایش نیاز به نقدینگی اقتصاد در شرایط افزایش تورم است. واژگان کلیدی: رشد اقتصادی، تورم، حجم نقدینگی، علیت کوانتایل

۱. استادیار، گروه اقتصاد، پژوهشکده امور اقتصادی (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: Roozbeh_noury@yahoo.com

۲. دکتری علوم اقتصادی، پژوهشگر پژوهشکده امور اقتصادی

پست الکترونیک: Mo_milani@yahoo.com

برنامه‌ریزی توسعه در ایران: از آرمان تا واقعیت

«آسیب‌شناسی برنامه‌های چهارم تا ششم توسعه راهکارهای پیشنهادی برای برنامه هفتم»^۱

حسن دلیری^۲

چکیده

برنامه‌ریزی را می‌توان هنر تعیین و تدبیر مسیر باتوجه‌به اولویت‌های متعدد و منابع در دسترس دانست. ایران به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین کشورهای آسیایی است که مبادرت به تدوین برنامه جامع توسعه کرده است؛ اما بررسی تجربه برنامه‌های توسعه اخیر در کشور، نشان از آن دارد که این برنامه‌ها در دستیابی به بسیاری از اهداف خود ناموفق عمل کرده‌اند. این پژوهش با تحلیل محتوای برنامه‌های توسعه و استفاده از روش فراترکیب مطالعات انجام‌شده در این حوزه، مهم‌ترین آسیب‌ها و دلایل شکست برنامه‌های توسعه چهارم تا ششم را در ایران شناسایی کرده است. این آسیب‌ها در پنج دسته کلی قرار می‌گیرند که عبارتند از: ۱- آسیب‌های مربوط به پیش‌نیازی‌های برنامه (۱۳ مورد)؛ ۲- آسیب‌های مربوط به فرایند تدوین برنامه (۲۶ مورد)؛ ۳- آسیب‌های مربوط به اهداف و متن برنامه (۳۱ مورد)؛ ۴- آسیب‌های مربوط به فرایند اجرا (۲۳ مورد) و ۵- آسیب‌های مربوط به فرایند نظارت بر برنامه (۱۷ مورد). در ادامه، این موارد در دو سطح ملی و استانی طبقه‌بندی شد: ۳۸ آسیب در سطح ملی و ۲۳ آسیب در سطح استانی. باتوجه‌به آسیب‌های شناسایی‌شده، برای هر یک از مراحل برنامه‌ریزی توسعه در ایران، راهکارهای اجرایی ارائه شد؛ مهم‌ترین مواردی که می‌توان به‌عنوان راهکار بیان کرد، استفاده از برنامه‌ریزی غلتان، بهره‌گیری از رویکرد مبتنی بر سناریو و وجود برش استانی برای برنامه است.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی توسعه، آسیب‌شناسی، برنامه‌ریزی غلتان، برنامه هفتم.

۱. مقاله برگرفته از نتایج طرح پژوهشی است که با حمایت مالی اداره کل اقتصاد و دارایی استان گلستان به انجام رسیده است.

۲. دانشیار اقتصاد، گروه مدیریت و اقتصاد دانشگاه گلستان، گرگان.

پست الکترونیک: h.daliri@gu.ac.ir

چکیده

از آنجا که نظام تأمین اجتماعی به عنوان پیش نیاز اساسی توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر کشور و اهرم بااهمیت برقراری عدالت اجتماعی در جوامع مدنی به شمار می رود، ایجاد یک سیستم حمایت اجتماعی پایدار و جامع برای اولویت های توسعه اجتماعی ضروری است و این پایداری پیش از هر چیز دیگر باید از نظر مالی رخ دهد تا امکان تحقق اهداف، وظایف و تعهدات اجتماعی را فراهم آورد. در همین راستا هدف از این مطالعه، شناسایی وضعیت موجود و چالش های حمایت اجتماعی و ارائه راهکارها جهت پایدارسازی این نظام در کشور با استفاده از مجموعه ظرفیت دولت و مردم است. روش تحقیق در پژوهش حاضر اسنادی است؛ نتایج نشان می دهد نظام حمایت و تأمین اجتماعی مسیر پر فراز و نشیبی را طی کرده اما هنوز نتوانسته است نابسامانی های معیشتی و اجتماعی در جامعه را رفع نماید و چتر ایمنی آن به طور کامل، جامعه ایران را پوشش نداده است؛ چنان که شاخص هایی چون فقر شدید، فقر مطلق و فقر نسبی، جمعیت قابل توجهی را متأثر می نماید. عدم پایداری به معنای عدم توانایی در تأمین نیازهای اجتماعی در طولانی مدت، کمبود منابع مالی و فشار مالی بر بودجه دولت و نیز نوسانات بازار، تأمین مالی برای پرداخت مطالبات این نظام را به چالش کشیده است. برای این منظور، هم افزایی در نظام حمایت اجتماعی و همسویی منابع بودجه ای دولت، وجوهات شرعی و کمک های مردمی، به عنوان یک راهبرد مؤثر در بهبود شرایط زندگی افراد نیازمند می باشد. برای رسیدن به هم افزایی لازم در نهادهای فعال در نظام حمایت اجتماعی، ایجاد نظام ملی احسان و نیکوکاری راهگشا خواهد بود.

واژگان کلیدی: حمایت اجتماعی پایدار، مالیات های اسلامی، نظام احسان و نیکوکاری، مشارکت غیردولتی

۱. معاون پژوهشی مؤسسه کار و تأمین اجتماعی
پست الکترونیک: rkaregar@gmail.com

چکیده

رشد نرخ ارز پس از رشد نقدینگی یکی از کلیدی ترین متغیرهای مؤثر بر تورم محسوب می شود. وقوع شوک های متعدد ارزی در طول دهه نود در اقتصاد کشور به وضوح ارتباط رشد نرخ ارز و تورم را نمایان می سازد. از سویی دیگر، وقوع شوک های نرخ ارز و افزایش توأمان سطح عمومی قیمت ها منجر به تبدیل شدن نرخ ارز به لنگر انتظارات تورمی در اقتصاد ایران شده است. از این رو در این مطالعه سعی بر آن بوده است که میزان تأثیر انتقال تغییرات نرخ ارز بر شاخص قیمت مصرف کننده در اقتصاد ایران طی سال های ۱۳۹۳ الی ۱۴۰۱ با استفاده از الگوی خودرگرسیون برداری، مورد ارزیابی قرار گیرد. بر اساس برآورد صورت گرفته، در صورت وقوع یک تکانه مثبت در رشد نرخ ارز، پس از گذشت ۹ ماه حدود ۷۰ درصد تغییرات رشد شاخص قیمت مصرف کننده توسط تکانه رشد نرخ ارز توضیح داده می شود. با توجه به اهمیت بالای ثبات قیمت ارز در کنترل تورم و به منظور تأمین منابع ارزی مورد نیاز در شرایط تحریم، اقدامات ذیل پیشنهاد می شود: (۱) اتخاذ دیپلماسی فعال اقتصادی و تلاش در جهت رفع موانع تحریم؛ (۲) هدف گذاری تورمی و تلاش در جهت کنترل رشد نقدینگی؛ (۳) تلاش در جهت گسترش و تنوع بخشی در اقلام صادراتی با لحاظ وجود مزیت نسبی محسوس آن اقلام در کشور؛ (۴) تلاش در جهت گسترش و تنوع بخشی مبادی ورود نرخ ارز و پرهیز از تمرکز در مبادی ورود؛ (۵) تلاش در جهت ایجاد روابط عمیق اقتصادی با شرکای منطقه ای و نفوذ در عمق استراتژیک آنها.

واژگان کلیدی: گذر نرخ ارز، شاخص قیمت مصرف کننده، سیاست گذاری، تورم

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد مالی دانشگاه امام صادق (ع) (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: ali.rostami@isu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری اقتصاد مالی دانشگاه امام صادق (ع)

پست الکترونیک: m.reza.shahbazi.1998@gmail.com

چکیده

تغییر در نظم جهانی موضوعی است که به صورت پربسامدی در محافل سیاست گذاری در حال طرح است. در این راستا پژوهشگران مختلفی نسبت به تبیین جانمایی جدید کشورها در این نظم در حال تغییر، کوشیده اند. مسئله پژوهش حاضر آن است که به منظور تمهید مقدمات لازم برای توسعه راه حل های مورد نیاز برای جمهوری اسلامی ایران در دوره تغییر نظم جهانی، شناخت عمیق و دقیقی را نسبت به وضعیت جغرافیای سیاسی و جغرافیای اقتصادی ارائه دهد. فهم دقیق بافت قدرت در حال شکل گیری در محیط جغرافیایی ایران، به سیاست گذار کمک می کند تا موضعی دقیق و سنجیده را در روابط خارجی شکل دهد. یافته های مقاله مبتنی بر روش مطالعه موردی کیفی ابزاری انجام شده است و از نوع تحقیق تحلیلی می باشد. اطلاعات و مواد اولیه تحلیل به روش کتابخانه ای و با استفاده از کتب و مقالات علمی و همچنین وبگاه های معتبر و یا مرجع به دست آمده است. یافته های تحقیق حاکی از آن است که در این تغییر نظم، ابرقدرت ها اگرچه در ظاهر در حال تعامل با یکدیگر هستند اما در زیر پوست جغرافیا، در حال هدف قراردادن زنجیره های ارزش و تأمین یکدیگر هستند. در دنیای جدید که دنیایی تکه تکه شده است، پدیده هایی نظیر تحریم، پلنفرم های مالی و بانکی، زنجیره های ارزش جهانی و منطقه ای، میزان کارکرد ارز جهان روا، حمایت گرایی و سیاست های صنعتی، تحولات فناورانه و نحوه تسری آن در فضای جهانی، رقابت بر سر دسترسی به مواد اولیه حیاتی و...، شکل جدیدی به خود خواهند گرفت.

واژگان کلیدی: ژئو اکونومی، ژئو پلتیک، نظم جهانی، جانمایی جدید کشورها

۱. کارشناس گروه اقتصاد بین الملل دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی
پست الکترونیک: mstorabifard91@gmail.com

چکیده

یکی از انواع واسطه‌های مالی که در برخی اقتصادها بیشترین نقش را دارد، بانک است. بانک نوعی بنگاه اقتصادی است که در چارچوب اساسنامه و قوانین ناظر بر آن، به‌منظور کسب سود، ضمن توجه به رشد و سلامت کشور، فعالیت می‌کند. از آنجاکه کارکرد بهینه بانکها، تأثیر بسزایی بر رشد و توسعه اقتصادی کشور بر جای می‌گذارد، ایجاد شرایط و بسترهای لازم در جهت ارتقا کیفی و کمی عملکرد بانکها در سایه فضای رقابتی سالم، می‌تواند نقش قابل‌توجهی در دستیابی به اهداف داشته باشد. در این راستا، یکی از روش‌هایی که به بانکها در جهت شناسایی جایگاه و موقعیت رقابتی و کیفیت عملکرد خویش کمک می‌کند، سنجش عملکرد بانکها در ابعاد گوناگون و رتبه‌بندی آنها است. این مقاله با روش تحلیلی و توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، به دنبال پاسخ به این سؤال است که «برای کاهش زیان انباشته بانکها چه باید کرد؟» و در نهایت پاسخی که به آن می‌رسد، ارزیابی کیفیت دارایی بانکها است. در مقاله به‌صورت تحلیلی بیان می‌شود که یکی از ریشه‌های تورم، خلق پول از هیچ است که در سایه عدم نظارت بر دارایی بانکها، در حال انجام است.

واژگان کلیدی: ارزیابی کیفیت دارایی، بانکهای سیستمی، بهبود عملکرد

۱. دانشجوی مقطع دکتری، گرایش توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی، دانشگاه شهید چمران اهواز
پست الکترونیک: raziashaban@gmail.com

چکیده

برنامه‌های توسعه پنج‌ساله جمهوری اسلامی ایران، جهت‌دهی سیاستی اقتصاد کشور در میان‌مدت را تعیین می‌کند. بررسی نقاط ضعف و قوت این برنامه‌ها در تقویت برنامه‌ریزی‌های آتی مؤثر است. در این راستا، اندیشه‌شناسی برنامه‌های توسعه یکی از ضرورت‌ها است. در مقاله حاضر، برنامه تعدیل ساختاری و نسبت آن با برنامه‌های توسعه ۵ساله جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل محتوا، مورد بررسی قرار گرفته است؛ بدین ترتیب که هر یک از بندهای برنامه تعدیل ساختاری، شامل: توسعه صادرات، آزادسازی (قیمت‌ها، تجاری و مالی)، انضباط مالی، کوچک‌سازی دولت و خصوصی‌سازی، به‌عنوان مقولات، از برنامه‌های توسعه اول تا ششم پس از انقلاب استخراج و سیر تطور هر یک از این مقولات، ملاحظه شده و سپس برنامه‌های توسعه به لحاظ سازگاری با تعدیل ساختاری با یکدیگر مقایسه شده است. نتایج، نشان‌دهنده غلبه برنامه تعدیل ساختاری از برنامه دوم است؛ برنامه سوم و چهارم، یک برنامه منسجم تعدیل ساختاری است؛ در برنامه پنجم، سیاست‌های دیگری نیز در کنار بسته تعدیل اضافه شده است اما برنامه اول و ششم را نمی‌توان یک برنامه تعدیل ساختاری نامید. حمایت از تولید در تمامی برنامه‌ها مدنظر بوده اما با سیاست‌های مقتضی دیگر همراه نشده و برخی سیاست‌ها مانند آزادسازی مالی کاملاً بر ضد تولید جهت‌دهی شده‌اند. همچنین نهادهای لازم برای اجرای موفق سیاست‌ها، تعبیه و پیش‌بینی نشده است. در انتها پیشنهادهایی نیز برای تدوین برنامه هفتم توسعه، ارائه شده است.

واژگان کلیدی: اقتصاد ایران، برنامه‌های ۵ساله اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی توسعه، استراتژی، تعدیل ساختاری

۱. دکترای اقتصاد از دانشگاه علامه طباطبایی و پژوهشگر پژوهشکده امور اقتصادی
پست الکترونیک: zahrakheiridoust@gmail.com

چکیده

در دنیا، از دهه ۱۹۸۰ به بعد با ورود ادبیات تنظیم‌گری به صنایع شبکه‌ای به‌ویژه حوزه انرژی، علاوه بر سطوح حاکمیتی و تصدی‌گری، سطح جدیدی با عنوان «تنظیم‌گری» در عرصه مدیریت انرژی مطرح شده است. در ایران، با تصویب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، به‌ویژه ماده ۵۹ قانون مذکور که مرتبط با نهادهای تنظیم‌گر بخشی است، چارچوب نظام تنظیم‌گری در ساختار حقوقی ایران شکل گرفت. این مقاله با روش تحلیلی - توصیفی، از طریق مطالعه اسنادی به‌ویژه واکاوی قوانین مرتبط با حوزه صنعت نفت و گاز، به بررسی جایگاه تنظیم‌گری در صنعت مذکور پرداخته و چالش‌های به‌وجود آمده در این عرصه را مورد واکاوی قرار داده است؛ نهایتاً نیز راهکار سیاستی پیشنهاد می‌شود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هر چند پس از انقلاب اسلامی، امور حاکمیتی و تنظیم‌گری تا حد زیادی از امور تصدی‌گری تفکیک گردید؛ ولی کماکان وزارت نفت، متولی امور حاکمیتی و تنظیم‌گری به‌صورت یکپارچه است و اقدامات صورت‌گرفته برای ایجاد نهاد مستقل تنظیم‌گر بخشی در صنعت مذکور، بی‌نتیجه بوده است. مواردی نظیر:

- ۱- عدم توجه به روند تدریجی شکل‌گیری نهاد تنظیم‌گر در ایران؛ ۲- نبود سازوکاری مناسب برای انتقال مسئولیت‌های حوزه تنظیم‌گری از وزارتخانه به این نهادها و ۳- ایجاد نهادهای تنظیم‌گر حوزه انرژی بدون تغییر ماهوی در قوانین اصلی، از مهم‌ترین چالش‌های نظام تنظیم‌گری در این حوزه به‌شمار می‌آیند؛ راهکار پیشنهادی در گام اول برای غلبه بر چالش‌های مذکور، ایجاد «نهاد تنظیم‌گر مشاوره‌ای» است.

واژگان کلیدی: تنظیم‌گری، نهاد تنظیم‌گر بخش نفت و گاز، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴، نهاد تنظیم‌گر مشاوره‌ای

۱. استادیار پژوهشگاه نیرو (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: mazimzadeh@nri.ac.ir

۲. دکتری اقتصاد، پژوهشگر پژوهشکده مطالعات فناوری

پست الکترونیک: ma_rizvandi@yahoo.com

حکمرانی خوب و منتقدان آن:

جستاری معرفت‌شناختی پیرامون سترونی گفتمان مخالفان حکمرانی خوب

محسن محمودی^۱

چکیده

نظریه حکمرانی خوب از هنگام ظهور مدرنیته متأخر با اقبال گسترده‌ای در جهان مواجه شده است؛ تا جایی که هم‌اکنون می‌توان گفت به یک «پارادایم» بدل شده است؛ باین همه، حکمرانی، منتقدین سفت و سختی نیز دارد. آن‌ها معمولاً نقد خود را از دو زاویه معرفت‌شناسی و روش‌شناسی مطرح می‌کنند. به باور آن‌ها مهم‌ترین گزاره‌ها در فهم حکمرانی، مکان‌مندی و زمان‌مندی است؛ در واقع قبض و بسط حکمرانی در گرو «جغرافیای درک» آن است. تنها مردم یک کشور می‌توانند برای حکمرانی نسخه بنویسند و هیچ تجویزی از جانب نهادهای بین‌المللی، به‌ویژه بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، بدون در نظر گرفتن شرایط بومی، تاریخی و اجتماعی جامعه مفید نخواهد بود. این مقاله بر پایه منابع کتابخانه‌ای در زمینه حکمرانی خوب، تدوین و با استفاده از روش اسنادی انجام شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که نقدهای مختلف بر حکمرانی، از پست‌مدرنیسم و پساساختارگرایی تا نئومارکسیسم و تئوکراسی، جز دامن‌زدن به بحث‌های سترون و ایجاد اغتشاش مفهومی در مورد اصول حکمرانی و درنهایت، مونتاژی باسمة‌ای تحت لوای بومی‌سازی، ثمر دیگری نداشته است. بر اساس نتایج تحقیق، یک بدنه پژوهشی بسیار غنی و قدرتمند، حاکی از تأثیرگذاری مثبت حکمرانی بر توسعه و اصلاح نقاط ضعف نظام تدبیر / تصمیم‌گیری دولت‌ها است؛ اما در مقابل، ادبیات انتقادی حکمرانی، عموماً در سطح بحث‌های آکادمیک و شکاکانه باقی‌مانده است و در هدف اعلامی خود، یعنی بازنگری و بازپیرایی تعریف حکمرانی، دستاورد خاص و قابل دفاعی نداشته است.

واژگان کلیدی: حکمرانی، حکمرانی خوب، حکمرانی دموکراتیک، معرفت‌شناسی، روش‌شناسی

۱. دانش‌آموخته دکتری علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی
پست الکترونیک: dr.mahmodi@gmail.com

احمدرضا ملکی مقدم^۱
محمد احمدی^۲
احمد محمدزکی^۳

حکمرانی داده در کشور از ایده تا اجرا (بررسی شرایط امکان حکمرانی داده در نظام احسان و نیکوکاری)

چکیده

اگر حکمرانی داده به مجموعه‌ای از سیاست‌ها، اقدامات، فرایندها، استانداردها و نظارت‌هایی اطلاق شود که به منظور اداره داده‌ها، رفع و به حداقل رساندن چالش‌های موجود در زمینه‌های مختلف قانونی، اجتماعی، محیطی، عملیاتی و کسب‌وکاری، وضع و اجرا می‌شوند؛ بررسی شاخص‌های مرتبط با حکمرانی داده، نشان‌دهنده فاصله زیاد ایران با کشورهای همسایه است و آخرین گزارش‌ها، جایگاه ایران را در بین ۱۸۷ کشور، در رتبه ۱۳۱ نشان می‌دهد. این رتبه را می‌توان نشأت گرفته از مواردی همچون: فقدان، ضعف یا نقص قوانین مرتبط با حکمرانی داده، نامشخص بودن مسئله مالکیت داده، نگرانی در رابطه با کیفیت انتشار داده‌ها، انحصار داده و... دانست و چنین قلمداد نمود که «داده» در ایران همچون «ثروت و قدرت شخصی شده» قلمداد می‌گردد که می‌تواند به تداوم حیات یک شخص، گروه، سازمان، نهاد و... خاص، کمک نموده و چه بسا علیه «دیگری» استفاده گردد. این در حالی است که تجربیات بررسی شده گویای آن است که داده‌های موجود در کشور، قابلیت اتکای چندانی نداشته و تحلیل‌های برآمده از آنها و یا تصمیمات متکی بر آنها، از «تزلزل» قابل توجهی برخوردار است. در نهایت، این مقاله با توجه به بیش از پنج سال تمرکز کمیته امداد امام خمینی (ره) بر موضوع، سامانه ملی سخا را به‌عنوان یک پلت‌فرم، جهت ساماندهی داده‌های حوزه احسان و نیکوکاری و پیاده‌سازی سیاست حکمرانی داده، معرفی می‌کند.

واژگان کلیدی: کلان داده، احسان و نیکوکاری، حاکمیت داده، کمیته امداد امام خمینی (ره)

۱. مشاور در مرکز پایش فقر و شناسایی نیازمندان، کمیته امداد امام خمینی (ره) - کارشناس ارشد MBA (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: ar.malekimoghdam@gmail.com

۲. مدیر پایش و جغرافیای فقر در مرکز پایش فقر و شناسایی نیازمندان، کمیته امداد امام خمینی (ره) - دکترای حرفه‌ای

۳. کارشناس مسئول در مرکز پایش فقر و شناسایی نیازمندان، کمیته امداد امام خمینی (ره) - کارشناس برنامه‌ریزی اجتماعی و کارشناس ارشد جغرافیای انسانی

چکیده

باتوجه به قدرت فزاینده چین و چرخش قدرت از غرب به شرق، رابطه با پکن تبدیل به ضرورتی انکارناپذیر برای بسیاری از دولت‌ها شده است. از سوی دیگر انواع فشارهای سیاسی و اقتصادی بر علیه کشورهای تجدیدنظرطلب، اهمیت پکن را در سیاست خارجی این گروه از کشورها دوچندان کرده است. در همین راستا، بیش از دو دهه است که جایگاه چین در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ارتقا یافته است؛ به طوری که چین در کانون سیاست نگاه به شرق جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. رابطه تهران - پکن علاوه بر وجوه دوجانبه، به شدت دارای ابعاد منطقه‌ای است؛ علاوه بر این، ماهیت سیاست خارجی دو کشور، تمایلات بین‌المللی تهران و پکن را به یکدیگر نزدیک کرده است. بدین منظور، مقاله حاضر با استفاده از روش سناریونویسی، مناسبات تهران - پکن را در سه سطح دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی، مورد کنکاش قرار داده است. در این چارچوب، هشت سناریو شامل «سه سناریوی یک وجهی»، «سه سناریوی دووجهی» و «دو سناریوی سه‌وجهی» از یکدیگر تفکیک شده‌اند. پیشران‌های موجود در روابط تهران - پکن، مانع از تحقق بدترین سناریو یعنی «واگرایی در سطوح سه‌گانه روابط» می‌شود. محتمل‌ترین سناریو، «همراهی دوجانبه/ همسویی منطقه‌ای» است؛ در عین حال، تعمیق روابط چین با عربستان، سناریوی محتمل را با پیچیدگی‌های قابل توجهی همراه خواهد کرد. شایان ذکر است که سناریوهای مطرح شده در این مقاله، در پرتو تعامل پکن - ریاض ارزیابی خواهد شد؛ زیرا ارزیابی روابط چین و ایران زمانی واقع‌بینانه خواهد بود که نه در خلأ بلکه در مقایسه با سایر رقبای منطقه‌ای سنجیده شود. واژگان کلیدی: سیاست خارجی، ایران، جانمایی، چین، سناریونویسی

۱. دانشجوی دکتری، روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)
پست الکترونیک: Eh.Fallahi@gmail.com

چکیده

نوسان و بی ثباتی در متغیرهای اقتصادی مانند رشد اقتصادی، بهره‌وری، تجارت خارجی، قیمت‌ها و مخارج دولتی، باعث انحراف نرخ ارز واقعی از میزان تعادلی می‌شود؛ علاوه بر آنکه عوامل بیرونی مثل نظام چندنرخ ارز و تحریم‌های مالی، بر ایجاد انحراف نرخ ارز بی‌تأثیر نیست. انحراف نرخ ارز، سرمایه‌گذاری، رشد و توسعه اقتصادی، جریان تجارت، تعادل تراز پرداخت‌ها، تخصیص بهینه منابع و سایر متغیرها و شاخص‌های مهم اقتصادی را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. از آنجایی که اقتصاد ایران به صورت دوره‌ای، نوسان‌های نرخ ارز را در دهه‌های مختلف تجربه کرده است و با توجه به اهمیت انحراف‌های به وقوع پیوسته در نرخ ارز و آثار آن بر اقتصاد کشور، در این مطالعه ابتدا به تعیین‌کننده‌های نرخ ارز واقعی و چگونگی انحراف از آن پرداخته شده است و در ادامه، نحوه اثرگذاری سیاست‌های ارزی مانند یکسان‌سازی نرخ ارز در تعدیل انحراف از نرخ تعادلی، بررسی شده است. بدین منظور، با اشاره به مبانی نظری موضوع و با استفاده از داده‌های سری زمانی متغیرهای اقتصاد کلان کشور در دوره ۲۰۲۰-۱۹۷۵ (۱۳۹۹-۱۳۵۴)، الگوی تجربی انحراف نرخ ارز واقعی به روش بردار خودرگرسیون (VAR)، برآورد شده است. نتایج تجربی، واکنش معنی‌دار انحراف نرخ ارز به اتخاذ سیاست ارزی از طریق یکسان‌سازی نرخ ارز یا بهبود کیفیت نهادها، در طول دوره زمانی مورد اشاره را نشان می‌دهد. در مجموع، یک سیاست ارزی مطلوب ناشی از یکسان‌سازی نرخ ارز، موجب میرایی انحراف نرخ ارز واقعی می‌شود و به متعادل سازی آن کمک می‌کند.

واژگان کلیدی: نرخ ارز واقعی، متعادل سازی انحراف نرخ ارز، سیاست ارزی

۱. استاد اقتصاد، مدیر قطب اقتصاد بین‌الملل، دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: sk.tayebi@ase.ui.ac.ir

۲. استادیار اقتصاد، پژوهشگر قطب اقتصاد بین‌الملل، دانشگاه اصفهان

پست الکترونیک: z_zamani85@yahoo.com

چکیده

جمهوری اسلامی ایران نظامی است که در قالب الگوهای کلاسیک اقتصاد سیاسی، قابل دسته‌بندی نبوده و فهم منطق رفتار داخلی و خارجی آن در چارچوب‌های نظری متعارف با دشواری‌هایی روبه‌رو است. این پژوهش، به دنبال ارائه الگویی مفهومی در فهم ماهیت نظم سیاسی و محرک‌های رفتاری در جمهوری اسلامی است و این الگوی مفهومی را ذیل سنت نظری اقتصاد سیاسی جستجو می‌کند. بالاتکلیفی در روابط بنیادین میان نهادهای دولت، بازار و جامعه مدنی، نظم اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی را به شکلی سامان داده است که در عین ناسازگاری با انواع نظم‌های کلاسیک لیبرالیستی، سوسیالیستی، فاشیستی و کمونیستی، عناصری از هر یک از این نظم‌ها را در خود دارد. این بالاتکلیفی، ریشه در حضور هم‌زمان دو مبنای فلسفی متعارض در باب چیستی و کارکردهای دولت دارد که در رویکردهای «اندامواره» و «ابزاری»، مفهوم‌پردازی می‌شوند و این دو مبنای فلسفی متعارض، در وجود هم‌زمان ساختارهای موازی و سلسله‌مراتبی از نقش‌های اجتماعی متعارض، تعیین یافته است. علاوه بر این، ماهیت رانتیر دولت در ایران به‌عنوان متغیری میانجی، امکان تعدیل و اصلاح در این نظم اقتصاد سیاسی را تضعیف نموده است. در این پژوهش، الگوی مفهومی مناسب در فهم این نظم اقتصاد سیاسی، در قالب سازه مفهومی «شبه سرمایه‌داری رانتیر» مفهوم‌پردازی شده است. داده‌های پژوهش از جنس داده‌های اسنادی هستند که در آن داده‌های متنی از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و داده‌های آماری مبتنی بر جستجوی بر خط از بانک‌های داد جهانی گردآوری شده‌اند و در قالب تحلیل تبیینی به هدف تطبیق نظریه بر مورد، موضوع پردازش قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، بالاتکلیفی در روابط نهادی میان دولت و بازار که ریشه در ترکیب دو فلسفه متعارض در خصوص چیستی و نقش این نهادها دارد، در کنار تأثیر میانجی ماهیت رانتیر دولت بر این بالاتکلیفی ساختاری، به کژکارکردی نهادهای دولت و بازار در جمهوری اسلامی ایران منجر شده است و اقتضائات این کژکارکردی، در تمامی زیرشاخص‌های الگوی حکمرانی، پیامدهای خاص خود را داشته است.

واژگان کلیدی: اقتصاد سیاسی، دولت اندامواره، دولت ابزاری، دولت رانتیر، شبه سرمایه‌داری رانتیر

۱. استادیار گروه اقتصاد سیاسی و سیاست‌گذاری، دانشگاه علامه طباطبائی
پست الکترونیک: hadad@atu.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی تأثیر مؤلفه‌های مؤثر در ارتقا شفافیت اقتصادی بر فرایندهای هوشمندسازی در سایه تحولات قانونی جدید نظام مالیاتی کشور، با استفاده از مصاحبه با خبرگان سازمان امور مالیاتی و بررسی مدل‌های موفق در دنیا می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه مدیران شاغل در ستاد سازمان امور مالیاتی و ادارات کل امور مالیاتی می‌باشد که یک نمونه ۳۸۴ نفری از آنها با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری انجام شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، مؤلفه‌های ارتقا شفافیت شامل: فناوری، ساختار و مدیریت، سطح اطلاعات و دانش، تمرکز و ساختار سازمانی، بر فرایند هوشمندسازی سازمان امور مالیاتی اثرات معناداری دارند. یافته‌های حاصل از این تحقیق و نیز بررسی آمارهای مالیاتی در کشورهای دارای نظام مالیاتی موفق در مقایسه با نظام مالیاتی کشور نشانگر آن است که مواردی مانند: فقدان پایگاه جامع اطلاعات اقتصادی و اهمیت تکمیل پایگاه داده سازمان امور مالیاتی به استناد ماده ۱۶۹ و ۱۶۹ مکرر ق.م.ا از جانب سازمان امور مالیاتی، ریسک‌های مربوط به سوءاستفاده آگاهانه مؤدیان از یک راه‌حل فناوری اطلاعات و در نهایت مسائل مربوط به تبادل داده و مسائل محرمانگی و میزان به اشتراک‌گذاری اطلاعات توسط سایر بخش‌های مختلف دولت، از جمله مسائلی هستند که در راستای ارتقای شفافیت در سازمان امور مالیاتی باید مدنظر قرار گیرند تا اهداف موردنظر سازمان امور مالیاتی در سیر تحول دیجیتال و در نهایت رسیدن به سازمان مالیاتی هوشمند، محقق گردد.

واژگان کلیدی: شفافیت اقتصادی، معادلات ساختاری، سازمان مالیاتی هوشمند

۱. استادیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: M.Movahedi@shahed.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری، رشته علوم اقتصادی، دانشگاه رازی

پست الکترونیک: Rostamiehsan@mail.ir

عارضه‌یابی تنظیم‌گری نظام اقتصادی حاکم بر صنعت فرآورده‌های نفتی؛ با نگاهی بر سیاست تخصیص یارانه به سوخت

آرین پتفت^۱
حامد کاویانی^۲

چکیده

حکمرانی و تنظیم‌گری نظام اقتصادی حاکم بر صنعت فرآورده‌های نفتی به دلایل متعددی از جمله عدم رعایت برخی معیارهای مقررات‌گذاری و تورم قوانین، فضای حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی این صنعت را با تنش و تزلزل در مراودات تجاری - بازرگانی همراه ساخته است. یکی از مشکلات اساسی نظام اقتصادی صنعت فرآورده‌های نفتی، سردرگمی نظم هنجاری حقوقی در بافتار نظام تنظیمی و رفاهی است. نه‌تنها مقررات‌گذاری این صنعت از یک نظام منسجم و متحدالشکلی پیروی نمی‌کند بلکه سازوکارهای مقررات‌زدایی به‌منظور بهینه‌سازی نظام تنظیم‌گری آن نیز از حیث ساختاری و عملکردی نهادهای متولی امر، ناکارآمد است. چالش جدی وضعیت نامطلوب تنظیم‌گری صنعت را می‌توان در تخصیص یارانه به سوخت مشاهده کرد که مولد عارضه قاچاق روزافزون بنزین و گازوئیل (از مهم‌ترین فرآورده‌های نفتی) در کشور شده است. از این‌رو، با توجه به اهمیت به‌سزای این موضوع در اقتصاد کشور، مقاله حاضر با روش تحقیق کتابخانه‌ای و رویکرد توصیفی □ تحلیلی، بر آن است تا ضمن آسیب‌شناسی تنظیم‌گری صنعت فرآورده‌های نفتی از حیث مبانی زیرساختی نظری و تبیین ناکارآمدی نظام مقررات‌گذاری و مقررات‌زدایی آن، به تجزیه و تحلیل سیاست تخصیص یارانه به سوخت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات چالشی نظام تنظیم‌گری اقتصاد این صنعت بپردازد. به‌منظور برون‌رفت از معضلات، رفع نارسایی‌ها و یا اقدام مؤثر برای اصلاح آنها در این صنعت، به‌عنوان یافته‌های تحقیق در مقاله حاضر پیشنهاد می‌شود که اداره صنعت به نحو گسترده‌تری به بخش خصوصی واگذار شود و از روش‌های خود تنظیم‌گری، در انتظام‌بخشی به رفتار بازیگران آن استفاده شود؛ همچنین ضرورت دارد نظام مقررات‌زدایی صنعت به‌منظور گذار از وضعیت تورم قوانین و مقررات به نحو گسترده‌ای تقویت شود؛ از سوی دیگر لازم است در یک فرایند استاندارد تدریجی و مبتنی بر سیاست‌گذاری سنجیده، به حذف یارانه سوخت اقدام شود.

واژگان کلیدی: نظام اقتصادی، صنعت فرآورده‌های نفتی، تنظیم‌گری، تولید، آسیب‌شناسی

۱. استادیار، دپارتمان حقوق عمومی، مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی و گروه حقوق فناوری‌های زیستی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
پست الکترونیک: Arian_petoft@sbm.ac.ir

کد ارکید: <https://orcid.org/9632-7491-0001-0000>

۲. دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران
پست الکترونیک: Kaviani.hamed@gmail.com

چکیده

نرخ تورم بالا و پرنوسان یکی از مهم‌ترین مشکلات اقتصادی کشور بوده که در سال‌های اخیر، تشدید نیز شده است. در بین صاحب‌نظران همواره دیدگاه‌های متفاوت و مختلفی در مورد عوامل ایجادکننده تورم در کشور و بالتبع نحوه حل این مشکل وجود داشته است. در این مقاله سعی شده است نظریه منسجمی از عوامل موجد تورم در کشور بیان شود و بر اساس آن، راه‌حل‌های مقابله با تورم ذکر گردد؛ بر اساس این نظریه، عوامل ایجاد تورم در اقتصاد به دو دسته عوامل بلندمدت و کوتاه‌مدت قابل تقسیم است. بر اساس شواهد آماری، عامل اصلی ایجاد تورم در بازه بلندمدت که منجر به میانگین تورم بالاتر در ایران نسبت به کشورهای دیگر گردیده، رشد بالای نقدینگی مازاد بر رشد تولید است؛ البته رشد نقدینگی خود به صورت درون‌زا معلول ناترازی‌های درآمد - هزینه در اقتصاد کشور است؛ ناترازی درآمد - هزینه در مقیاس اقتصاد کلان، به معنای فزونی رشد مخارج بر رشد درآمد ملی است. در مقابل، نوسانات تورم کوتاه‌مدت (حول روند بلندمدت)، وابسته به لنگر انتظارات تورمی (که در اقتصاد ایران وابسته به نرخ ارز غیررسمی است) و واکنش سیاست‌گذار پولی به این نوسانات است. با توجه به تبیین صورت گرفته، اقدامات پیشنهادی برای تحقق مهار تورم از منظر نحوه اثربخشی در کوتاه‌مدت (که منجر به ایجاد نوسانات تورمی می‌شود)، شامل حداقل‌سازی نوسانات نرخ ارز حول روند بلندمدت نرخ ارز حقیقی، حکمرانی ریال و تقویت سیاست‌گذاری پولی توسط بانک مرکزی است. اقدامات با دامنه اثربخشی بلندمدت نیز در موارد کنترل کمیّت و نظارت بر کیفیت نقدینگی، اصلاح نظام بانکی و گزیر بانک‌های ناسالم، اصلاح ساختار بودجه و بهبود تراز عملیاتی، عدم استفاده از استراتژی قیمت‌گذاری برای مهار تورم، اصلاح ناترازی صندوق‌های بازنشستگی، کاهش حجم نقدینگی موجود و تغییر لنگر اسمی خلاصه می‌شود که همه این موارد از فزونی مخارج و هزینه‌ها و تبدیل آنها به نقدینگی جلوگیری کرده و در نهایت در بلندمدت مانع تورم خواهد شد.

واژگان کلیدی: تورم، نرخ ارز، نقدینگی، انتظارات تورمی، ناترازی

۱. مقاله، مستخرج از گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با عنوان راهکارهای کوتاه‌مدت و بلندمدت مهار تورم است.
۲. مدیر گروه پولی و بانکی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (نویسنده مسئول)
پست الکترونیک: meysam1912@gmail.com
۳. کارشناس گروه پولی و بانکی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
پست الکترونیک: mjamour1373@gmail.com
۴. کارشناس گروه پولی و بانکی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
پست الکترونیک: M.daraby@ut.ac.ir

چکیده

مالیات بر درآمد منفی یکی از برنامه‌هایی است که در نظام مالیاتی برخی کشورها اجرا شده و هدف از آن پرداخت کمک‌های حمایتی به اقشار ضعیف جامعه بوده است. در این برنامه، خانوارها تحت نظام مالیات بر مجموع درآمد و باتوجه به میزان درآمدشان در سه سطح: مالیات‌دهنده، سربه‌سر و یارانه بگیر، جای می‌گیرند؛ از این رو، نظام مالیاتی و حمایتی در مالیات بر درآمد منفی با یکدیگر مرتبط هستند و یارانه‌ها از مسیر مالیات پرداخت می‌شوند. در ایران به دلیل وجود منابع طبیعی و یارانه‌های قیمتی، نظام پرداخت یارانه با درآمدهای حاصل از اعمال سیاست‌های قیمتی، گره خورده و منابع مالیاتی در آن نقشی ندارند که این امر، آسیب‌هایی را به دنبال دارد. انحراف بودجه تبصره ۱۴ که نمود پرداخت‌های حمایتی حاصل از حذف یارانه‌های قیمتی است و هدررفت منابع آن، از جمله آسیب‌های این شیوه است. شکل‌دهی نظام مالیات بر درآمد منفی می‌تواند به قطع ارتباط سیاست‌های حمایتی از سیاست‌های قیمتی منجر شود و کارایی هر دو نظام مالیاتی و حمایتی را افزایش دهد. طبیعتاً دستیابی به چنین الگویی از نظام مالیاتی، نه تنها نیازمند الزاماتی ساختاری و نهادی است بلکه تغییرات پارادایمی در نوع نگاه تصمیم‌گیران، کارشناسان و عموم مردم به نظام مالیاتی را می‌طلبد. واژگان کلیدی: تبصره ۱۴ بودجه سنواتی، قانون هدفمندی یارانه‌ها، سیاست‌های قیمتی، مالیات بر درآمد منفی

۱. دکتری فلسفه اقتصاد اسلامی - پژوهشگر اقتصادی (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: i.rafiee.p@gmail.com

زینب سادات صدرالحفاظی^۱
هادی زارع^۲
سید امیر اصغری^۳

مروری بر روش‌های تشخیص ناهنجاری گرافی در داده‌های مالی

چکیده

در علوم کامپیوتر، تحقیقات در مورد تشخیص ناهنجاری به دهه ۱۹۸۰ برمی‌گردد و شناسایی ناهنجاری‌ها در داده‌های گرافی از ابتدا یک پارادایم داده‌کاوی مهم بوده است. به‌طور معمول، بین نمونه‌ها و ویژگی‌ها، وابستگی‌هایی وجود دارد که گراف‌ها می‌توانند برای در نظر گرفتن این وابستگی‌ها، ابزاری قدرتمند محسوب شوند. گراف‌ها برای نشان دادن اطلاعات ساختاری / رابطه‌ای استفاده می‌شوند که می‌توان از آنها برای تشخیص ناهنجاری به صورت کارایی بهره گرفت. گره‌های غیرعادی معمولاً به‌عنوان گره‌های منفردی شناخته می‌شوند که به‌طور قابل توجهی با سایرین تفاوت دارند. تشخیص ناهنجاری معمولاً با شناسایی داده‌های دورافتاده در فضای ویژگی حل می‌شود که به‌طور ذاتی، اطلاعات رابطه‌ای در داده‌های دنیای واقعی را نادیده می‌گیرد. تکنیک‌های تشخیص ناهنجاری سنتی به‌طور عمده بر روی ویژگی‌های عددی یا ماتریسی داده‌ها کار می‌کنند. این روش‌ها در صورتی که تعداد ویژگی‌ها کم باشد و داده‌ها از ساختار گرافی برخوردار نباشند، به خوبی عمل می‌کنند؛ اما وقتی مسئله به تشخیص ناهنجاری در گراف می‌رسد به دلیل پیچیدگی داده‌های گراف، نمی‌توانند به خوبی عمل کنند. با ظهور یادگیری عمیق، این محدودیت‌ها شکسته شده و تشخیص ناهنجاری گراف با استفاده از روش‌های یادگیری عمیق، اخیراً توجه فزاینده‌ای را به خود جلب کرده است. در این مقاله سعی بر این است که برای تشخیص ناهنجاری گراف، بررسی سیستماتیک و جامعی از تکنیک‌های یادگیری عمیق اخیر، ارائه گردد.

واژگان کلیدی: تشخیص ناهنجاری، یادگیری عمیق، تشخیص تقلب، تعبیه گراف

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم و فناوری شبکه، دانشگاه تهران

پست الکترونیک: z.sadrolhefazi@ut.ac.ir

۲. دانشیار، گروه علوم و فناوری داده، دانشگاه تهران

پست الکترونیک: h.zare@ut.ac.ir

۳. دانشیار، گروه مهندسی برق و کامپیوتر، دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: asghari@khu.ac.ir

چکیده

افزایش قیمت‌های جهانی انرژی و مواد غذایی در کنار اثرات نامطلوب ناشی از همه‌گیری بیماری کرونا و تغییرات اقلیمی، بازار کشورهای مختلف را به عدم تعادل سوق داد. این موضوع، پیامدهای منفی بر اقشار مختلف به‌ویژه افراد با درآمد پایین نیز به همراه داشته و کشورهای مختلف را مجبور به اتخاذ سیاست‌های مختلفی نموده است. ایران نیز در چند سال اخیر از این تحولات مصون نبوده است؛ از این‌رو در این مطالعه به‌منظور شناسایی اقدامات قابل اجرا در ایران، اقدامات سیاستی کشورهای مختلف با استفاده از بانک داده‌های صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۲۲، مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد کشورهای مختلف در مجموع چهار اقدام سیاستی شامل: روش‌های مبتنی بر مخارج، درآمدی، غیرمالی (طبقه‌بندی سایر) و زیر خط را به کار گرفته‌اند. از دیگر نتایج پژوهش حاضر، مقایسه سیاست‌های کشورهای دارای منابع طبیعی و سایر کشورها و همچنین کشورهای منطقه خاورمیانه با ایران در استفاده از انواع روش‌های اقدامات سیاستی است که نتایج نشان می‌دهد کشورهای فاقد منابع در مقایسه با کشورهای دارای منابع طبیعی، تمایل بیشتری به بکارگیری اقدامات سیاستی داشته‌اند و در این میان نیز بیشترین سیاست به کار گرفته شده، اقدام مخارج و اقدام درآمدی بوده است. همچنین مطالعات اقدامات سیاستی ایران با کشورهای منطقه خاورمیانه نیز نشان می‌دهد که در این کشورها تنها کشور عراق از هر ۴ روش اقدام استفاده کرده است؛ علاوه بر این، تمام کشورهای منطقه به جزء امارات، از روش اقدام مخارج نیز استفاده نموده‌اند؛ از این منظر، کشور ایران بعد از ترکیه و پاکستان و عراق در جایگاه چهارم قرار دارد.

واژگان کلیدی: اقدامات سیاستی، قیمت مواد غذایی، قیمت انرژی

۱. استادیار، گروه اقتصاد، پژوهشکده امور اقتصادی (نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: Roozbeh_noury@yahoo.com

۲. دکتری علوم اقتصادی، پژوهشگر پژوهشکده امور اقتصادی

پست الکترونیک: Mo_milani@yahoo.com

چکیده

تورم در اقتصاد ایران پدیده‌ای ساختاری است؛ به طوری که در یک قرن گذشته اقتصاد ایران پیوسته با تورم‌های بالا و پی‌درپی مواجه بوده است. در مقاله حاضر سعی شده است ریشه‌های تورم ساختاری در اقتصاد ایران از منظر وجود و تشدید کسری‌های بودجه‌ای، تجاری، حساب سرمایه، ناترازی بانکی و شکاف تولید، با استفاده از روش اقتصادسنجی هم‌انباشتگی یوهانسون - یوسیلیوس بررسی شود. نتایج برآورد ضرایب بلندمدت مدل، حکایت از وجود رابطه بلندمدت مستقیم، مثبت و معنی‌دار بین کسری‌های بودجه‌ای، تجاری (غیرنفتی)، حساب سرمایه، ناترازی بانکی و شکاف تولید با نرخ تورم اقتصاد ایران دارد؛ به طوری که کشش بلندمدت تورم در اقتصاد ایران نسبت به ناترازی‌ها و کسری‌های بودجه‌ای، تجاری غیرنفتی، بانکی، حساب سرمایه و شکاف تولید به ترتیب $۰/۹۵$ و $۰/۳۷$ است.

واژگان کلیدی: کسری بودجه، کسری تجاری غیرنفتی، ناترازی بانکی، کسری حساب سرمایه، شکاف تولید

۱. استادیار، گروه اقتصاد اسلامی و بانکداری، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
پست الکترونیک: vahidshaghghi@yahoo.com

۲. دانشجوی دکترای اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی
پست الکترونیک: shirinvahedi1361@gmail.com

چکیده

تورم از جمله مهم‌ترین مشکلات اقتصادی مردم و از عمده‌ترین چالش‌های پیش‌روی دولت‌ها و سیاست‌گذاران اقتصادی بوده و هست. در این راستا، اولین گام در جهت بهبود قدرت خرید و کاهش نرخ تورم، شناسایی ماهیت و علل تورم است؛ لذا این سؤال اساسی همواره در کانون توجه سیاست‌گذاران اقتصادی قرار داشته است که عوامل مؤثر بر افزایش سطح عمومی قیمت‌ها چیست؟ در این مطالعه در قالب تئوری‌های تورم، تأثیر انتظارات تطبیقی و عقلایی، رشد نقدینگی و شوک تقاضا، شوک نرخ ارز و کسری بودجه دولت بر پویایی‌های تورم در اقتصاد ایران بررسی شده است تا بتوان با درک ویژگی و اثرات آنها برای پیشبرد سیاست‌های کنترل و مدیریت تورم اقدام کرد. بدین منظور، از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته و داده‌های سری زمانی در بازه ۱۳۰۱-۱۳۵۲ استفاده شده است. بر اساس نتایج پژوهش، شوک‌های ارزی، رشد نقدینگی و کسری بودجه دولت، اصلی‌ترین نیروهای افزایش نرخ تورم در اقتصاد ایران هستند. بدین منظور، اصلاح سیاست‌های ارزی، تعدیل نظام ارزی، کنترل رشد نقدینگی، اصلاح ساختار دولت و سیاست‌های انقباضی پولی و مالی مناسب باید با اولویت بیشتری در دستور کار مدیران و برنامه‌ریزان اقتصادی کشور قرار گیرد.

واژگان کلیدی: نظریه‌های تورم، شوک‌های ارزی، مازاد نقدینگی، گشتاورهای تعمیم‌یافته

۱. معاون اقتصادی شورای هماهنگی بانک‌ها و دکتری علوم اقتصادی دانشگاه علامه طباطبایی

پست الکترونیک: mg.rostami1987@gmail.com

۲. کارشناس اقتصادی شورای هماهنگی بانک‌ها، کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی

(نویسنده مسئول)

پست الکترونیک: sani.krp71@gmail.com